

Albert Camus ma is időszerű üzenete

Újraolvastam A pestist a világjárvány idején

1960. január 4-én hunyt el váratlan balesetben Albert Camus (szül. 1913-ban) Nobel-díjas francia író. Barátja, Michel Gallimard sportkocsijában Párizsba utaztak vissza karácsonyi szabadságukról, amikor Petit-Villeblevinnél halálos kimenetelű balesetet szenvedtek: autójuk egy út menti fának csapódott.¹ Az „abszurd ember” abszurd halála, mondták egyesek. Pedig az algériai származású francia író akkor már túl volt fiatalkori abszurd korszakán: humanizmusáért, az emberi jogok védelméért folytatott küzdelméért 1957-ben már átvette az irodalmi Nobel-díjat.² Mi, magyarok azért is megszerettük, mert határozottan kiállt az 1956-os forradalom mellett – eltérően számos francia baloldali értelmiségitől. Ismeretes, hogy Jean-Paul Sartre és Simone de Beauvoir, a híres baloldali írópár éppen kommunizmuskritikája miatt szakított Camus-vel, korábbi egzisztencialista barátjával.³

A pestis sikere

A jelenlegi világjárvány sokak figyelmét Albert Camus járványregényére, *A pestis*re fordította. Az egyik híradásban olvastam, hogy a koronavírus megjelenése óta Camus könyvét igen nagy számban újra felfedezték az olvasók:⁴

Camus „1947-ben született regényét, A pestist már január végén elkezdték vinni a francia olvasók, amikor még csak Kínában tombolt a járvány,

de azóta a világ számos országában újra sláger lett, Japánban egy hónap alatt annyi kelt el belőle, mint a megelőző 31 évben összesen, a brit kiadásból pedig durván egy hónap alatt a tízszeresét adták el a megszokottnak, és ez még csak március végi adat. A sikerre magyarázat lehet, hogy a világirodalom egyik kiemelkedő alakja foglalkozik egy hirtelen aktuálissá váló témával, de A pestis több mint egy járványregény. Camus rendkívül precízen írta meg, hogyan birkóz le egy járvány egy modern várossal; a regény ugyanis a negyvenes években játszódik, az akkor még francia uralom alatt álló, algériai Oranban, ahol abban a hitben él még az orvosok többsége is, hogy a pestis már a múlt.”

Újraolvastam a járványregényt

Ádventben újraolvastam kedvenc írómnak e könyvét,⁵ összevetve a tengerparti Oran városára leszűkített járvány jellemzőit a jelenlegi világjárványéval: meglepően sok hasonlóságot láthatunk. Camus-nél a „pestis” egyrészt a járványos betegség (a testi szenvedés az éppen befejeződött világháború, a francia megszállás miatt), másrészt szimbolizálja a világban pusztító (erkölcsi) Rosszat/Szenvedést, és ezzel kapcsolatban a „gonoszság misztériumának” örök kérdéseit feszegeti. Most különösen erre: a Camus világnézetét/humanizmusát jelző oldalakra fi-

¹ Giovanni Catelli olasz szerző *Albert Camus halála* c. (2011-ben megjelent) könyvében arról ír, hogy Camus sztálini diktatúra elleni írásai indították arra a KGB-t, hogy előidézze a váratlan halálos autóbalesetet. Catelli Jan Zábbrana cseh költő naplójára támaszkodva állítja, hogy szovjet kémek szervezték meg Camus-ék balesetét: megrongálták Gallimard kocsijának gumiabroncsát, így a jármű gyorsuláskor egy fának csapódott. Lásd: <https://www.babelio.com/livres/Catelli-La-mort-de-Camus/1133213>

² Louvain-ben (1963-ban) megjelent első könyvem (*Világnézetek harca*) első két tanulmánya Camus humanizmusával és különös istentagadásával foglalkozott. Újraközltem: „*Csillag után*”. *Válogatott tanulmányok*. Távlatok, Bp., 1995, 193–211.

³ Később Sartre is bírálta a szovjet rendszert. Élete vége felé pedig közeledett a perszonalistákhoz, amikor testvériségéről és reménységről beszélt két interjúban. Lásd: „*Csillag után*”, Bp., 1995. 249. kk.

⁴ <https://24.hu/kultura/2020/04/19/albert-camus-a-pestis-regeny-jarvany-koronavirus/>

⁵ Albert Camus: *A Pestis, Szisüphosz mítosza*. Európa Könyvkiadó, Bp., 1991. Az 1947-es francia kiadást volt kedves franciatanárom, Győry János fordította magyarra. Erre, az Európa Diákkönyvtár kiadására hivatkozom.

gyeltem: a jezsuita Paneloux, dr. Rieux és Tarrou eszmecseréire. Az isteni akaratba való beletörődést (fatalizmust) hirdető jezsuitával szemben a nem hívő orvos magatartása példás: lázadás és küzdelem a Rossz ellen, a betegek gyógyítása, a szenvedés enyhítése „anonim keresztényre” vall. A szintén nem hívő Tarrou is ezt az alapvető kérdést feszegeti (229.): „*Lehet-e az ember szent Isten nélkül?*” A pestis „szentjében” a szolidaritás és a felelősség érzése elemi erővel tör fel.

A lázadó ember filozófiája

Albert Camus *L'Homme révolté/A lázadó ember* c. művében (1951) alaposabban kifejtette világnézetét, főleg pedig keményen bírálta a marxista/kommunista rendszert.⁶ Az afrikai író kifejezte könyörtelen gyűlöletét azokkal az áltudományos ideológiákkal szemben, amelyek egy „abszolút történelem” nevében megvetik és szisztematikusan rabságba döntenek, lemészárolják az embereket egy eljövendő földi paradicsom illúziójáért. Elítélte azt a forradalmat, amely a régi helyébe új zsarnokságot hoz létre. Előbb a *metafizikai lázadókat* vette szemügyre, akik – az ateista De Sade márkitól Dosztojevszkij Karamazov Ivanjáig és F. Nietzscheig – nemcsak lázadtak Isten ellen, hanem meghirdették „Isten halálát”. Ezután következik a *történelmi lázadás*, a politikai forradalom, amely a metafizikai lázadás következménye. Ha „Isten meghalt”, építeni kell a történelmet, uralomra kell juttatni az embert az időben. A lázadás tragédiája az lesz, hogy az istenek ellen lázadó Prométheusz Cézárrá, diktátorrá változik, tehát a *lázadás forradalommá fajul*. Elfelejtí az igazságosságot, csak az egyén, a faj vagy az osztály, egy párt érdekeit veszi figyelembe. Végül az ilyen forradalmár „önmagának normája lesz”: „*Ha Isten nincs, minden megengedett*” – hirdeti már Dosztojevszkij ateista hőse, és utána Nietzsche/Zarathustra, aki – „túl a jón és a rosszon” – maga szabja meg az *Übermensch* erkölcsi normáját.

Az igazságosság országa helyett végül az egyéni vagy az állami terrorizmus érkezik el. Ez két formában jelentkezik: a *fasizmus-nácizmus* irracionális terror, vele szemben a *bolsevizmus*

racionális terror. Ez utóbbi azzal az ambícióval lépett fel, hogy megvalósítja a metafizikai lázadás álmát. Az „Isten halála” után megépíti végre az istenített emberek birodalmát. Camus hosszan elemzi a marxizmus–leninizmus elméletét és történelmi megvalósulását, lerántja a leplet a *sztálini diktatúra embertelenségéről*. És ezt az ötvenes évek elején teszi, amikor a francia értelmiség jó része még a kommunizmus híve, és nem ismeri vagy leplezi a Gulag szigetcsoport barbárságát.

Camus joggal bírálta az *ölv hitet* is (az inkvizícióra utalt), vagy azt az ún. „keresztény” szemléletet, amely a földi igazságszolgáltatást a jövőre, az utolsó ítéletre halasztja. Szerinte a forradalmárok és a vallásos emberek mindent feláldoznak az isteni jövőért. A *lázadó ember* tétele világos: „*Az igazi nagylelkűség a jövővel szemben ez: mindent a jelennek adni.*”

Lázadás a fejlődő teremtésben tapasztalt Rossz és szenvedés ellen

Alapvetően a helyes keresztény istenképről van itt szó. A teremtéshit magában foglalja, hogy Isten a Szeretet. (1Jn 4, 7–16). Neki hatalma van valami mást létrehozni, amit saját dinamika és szabadság illet meg. Azáltal, hogy saját („autónóm”) léte engedélyez a fejlődésben levő világnak és a szabad embernek, ezzel pedig véges saját hatalmat is ad neki, amelyet tiszteletben tart, mert nem bábuként kezeli őt. Hangsúlyozom itt a teológia alapvető elvét: *Isten szabadon korlátozza magát és hatalmát a saját hatóerővel felruházott teremtmények (együtt-)működéséhez.* Ezek eredményei sokszor nem felelnek meg az ő (jó)akarátának. A fejlődő teremtés, ahol tapogatózást, selejtet, természeti katasztrófákat tapasztalunk, kockázat és dráma Isten számára. (Teilhard de Chardin)

A teremtett világ és az emberiség történelme nem mutatja meg világosan, hogy van értelme, hogy a jó győzni fog. Ezt reméljük, mert hiszünk a feltámadásban. Hogy a végső értelmet megtaláljuk, szükségünk van a *szeretettel gondoskodókra, akik másokért élnek*, nem várva viszonzást,

⁶ Magyarul csak 1993-ban jelent meg *A lázadó ember* címmel Fázsy Anikó fordításában a Bethlen Gábor Könyvkiadónál.

még hálát sem. Szükségem van rájuk, és arra, hogy magam is közéjük álljak, és a reménység jele legyek. Isten nem egyszerűen együtt szenvedéssel cselekszik, hanem a szenvedés elleni küzdelemmel is, amelyet bensőleg az *agapé* alakít és tölt be, minthogy az *agapé* Istentől van, aki maga az AGAPÉ/SZERETET (1Jn 4,7k, 2, 29; 3, 10). Ahol az emberek a mások iránti szeretetből cselekszenek, szenvednek és halnak meg, ott határozottan lehet Isten jelenlétéről és cselekvéséről beszélni. *A rosszat és a szenvedést nem annyira megérteni kell, hanem inkább harcolni ellenük.*

Egy teremtmény, a galileai Jézus egészen Isten jelenlétéből élt, a végsőig szeretett, úgy tudott szólni és cselekedni, mint aki feltétel nélkül mindenki mellett álló *agapé*. Jézus nem magyarázta a szenvedést, hanem sorsközösséget vállalva velünk, magára vette azt, és kereszthalála, majd feltámadása által a Benne hívőket is bevonja húsvéti misztériumába. Ha Jézus útján, az ő személyében keressük Istent, akkor találjuk meg igazán jelenlétét más teremtményekben, főleg embertársainkban, sőt még a kozmikus folyamatokban is. Elsősorban tehát Jézusra van szükségem, az ő egyértelmű tanúságtételére, aki felvette a szolga alakját, kiüresítette önmagát, engedelmes volt az Atyának egészen a kereszthalálig, és akit az Atya feltámasztott és megdicsőített, mindenek Urává tett. (Fil 2, 6–11)

Camus mának szóló üzenete

A *pestis* egyik hőse, Tarrou már 1947-ben megfogalmazta az alapvető kérdést: „*Lehetséges-e, hogy az ember szent legyen Isten nélkül, ez jelenleg az egyedüli konkrét probléma, ami érdekel.*” Ezt a kérdést feszegette azután Camus 1951-ben *A lázadó emberben*: „*Hogyan lehet kegyelem nélkül élni? – ez a 20. század legfőbb problémája.*” Ez tulajdonképpen minden igazi humanizmus alapkérdése. Mert nem elég a

szabadság, egyenlőség, testvériség elveit/terveit megfogalmazni, ideológiáját kidolgozni, *meg kell azt valósítani. De erre az ember a maga erejéből, Isten kegyelmi segítségével nélkül képtelen.* A történelmet alkotó ember örök kérdése ez: honnan meríti az *erőt* ahhoz, hogy megtegye a meglátott jót, hogy igaz életet éljen. (Vö. Róm 6–8. fejezetek.)

Ez az alapvető igazság áll a keresztényekre is, a keresztény életre és a keresztény szociális elvekre is. Camus-nek igaza van, amikor leleplezi a hazug kommunista messianizmust, amely a jelenben megveti az embert, és a szép új világ építéséért törvényessé teszi a gyilkosságot, megsemmisít emberi egzisztenciákat. De igaza van akkor is, ha olyan álkeresztényekre gondol, akik bezárkóznak önző világukba, jólétükbe, és ölbe tett kézzel nézik a világ nyomorát, akiket nem nyugtalanít az igazságtalan kapitalista gazdasági rendszer, a munkások nyomora; akik az utolsó ítéletre halasztják az igazságosságot.

Végső soron az új világ építése nem program vagy rendszerkérdés, hanem emberkérdés. *Ferenc pápa* megnyilatkozásai (*Laudato si', Fratelli tutti*) állandóan felhívást intéznek hozzánk a teremtett világ védelméért és az egyetemes testvériség megvalósításáért: a vilájárvány kegyelmi idő a *meztérésre*: kilépés önző világunkból segítség-re szoruló, szenvedő testvéreink megsegítésére. Szükség van a betegség ellen küzdő Rieux-höz hasonló orvosok, ápolók, önkéntesek példájára, akik testvéri szolidaritást vállalnak a szenvedőkkel. Az utolsó ítéleten az dönti el örök sorsunkat, hogy mit tettünk itt és most legkisebb testvéreinkért, akikkel Krisztus azonosította magát. (Mt 25, 31–46)

Camus kérdésére tehát ez a válaszuk: Valóban nem élhetünk emberhez méltó életet kegyelem nélkül a 21. században sem.

Hisszük azt, hogy a Feltámadt Krisztus Szentlelke ad *erőt* (kegyelmet) ahhoz, hogy tettel és áldozattal szeressük testvéreinket.

Budapest, 2021. december 31.